

Vestmannen

Nr. 10

Bergen, 12. desember 1993

9. årgang

Det lyser i stille grender

Roleg og enkel. Lars Søraas

1. Det ly - ser i stil - le gren - der av tind - ran - de
ljos i kveld, og tu - sen - de bar - ne -
hen - der mot him - melen ljo - sa held.

*Det lyser i stille grender
av tindrande ljós i kveld,
og tusende barnehender
mot himmelen ljosa held.*

*Og glade med song dei helsar
sin broder i himmelhall
som kom og vart heimsens Frelsar
som barn i ein vesall stall.*

*Der låg han med høy til pute
og gret på si ringe seng,
men englane song der ute
på Betlehems aude eng.*

*Der song dei for fyrste gongen
ved natt over Davids by
den evigel himmelsongen
som alltid er ung og ny.*

Jakob Sande

Språkrådet tviheld på gamal ugjerd

Bladstyraren i Vestmannen skrev den 4. oktober 1993 til Norsk språkråd med framlegg om at tillati i-ending vert førd i hakeparentes bak sjølve uppslagsordi for sterke hokjønnsord i skuleordlistor. Slik det no hev vore praktisera, er i-formene burtgøynde i innleidingar som elevar knapt les og som heller ikkje lærarar alltid brukar serleg tid på. I brevet heiter det at denne praksisen «er urimeleg og urettvis reint serskilt for alle elevar som hev i-form i heimemålet sitt ...». Sume andre sokalla «klammerformer», stundom tilnærningsformer, er derimot oppførde bak uppslagsordi, endå dei kann vera meir innfløkte å få med der, nokre av dei. Det er soleis ingen einskapleg praksis i skuleordlistone.

Den 3. november kom det svar fra Språkrådet um at (den nynorske greini av) Fagnemndi ikkje vil «gå inn for» å føra upp i-endingane. Svaret var utan grunngjeving. Vestmannen kjem attende til dette etter årsskiftet.

Mot 10. årgangen

No er 9. årgangen ute. Etter årsskiftet er bladet inne i den 10. årgangen, eit lite merkeår. Bladet tok til den 30. mars 1985. Vestmannen er det andre høgnorske bladet påbyrja etter krigen. Det fyrste var Noreg med Hallvard Bergwitz til bladstyrar. Det kom frå 17. mai 1961.

Tankekorn

Jolefrost og
kyndelmesstøy
er godt på garden
som tolv lass høy.

Norsk ordtøkje etter Ivar
Aasen

Justisdepartementet segjer NEI til lutlag (L/L)

Ivar Aasen-sambandet og Vestlandske Mållag kravde på årsmøti sine sumaren 1993 at den gamle nemningi *lutlag* (L/L) etter vert godkjend til firmaregistrering. Nemningi hev lang hevd, men Foretaksregisteret i Brønnøysund vil ikkje godtaka registrering sidan L/L ikkje er serskilt nemnt i Lov av 21. juni 1985 um firma-namn. (Fyreteljingi um saki stod i Vestmannen nr. 6).

Justis- og politidepartementet hev svara negativt den 02.11.93:

BRUKEN AV NEMNINGA LUTLAG (L/L)
Vi visar til brevet Dykkar dagsett 15. juni 1993 om bruken av nemninga *lutlag*, forkorta (L/L) i Foretaksregisteret i Brønnøysund.

Departementet har no motteke svar frå Brønnøysundregistra i saka.

I samhøve med lov av 21. juni 1985 nr 79 om enerett til firma og andre forretningskjenneteikn § 2-2 er det ikkje tillate å bruke nemninga «*lutlag*» eller «*L/L*» på ansvarsform ved nye firmaregistreringar etter 1. januar 1988 i Foretaksregisteret.

Juridiske og registreringstekniske argument ligg bak denne bestemminga, og ikkje språkpolitiske vurderingar slik Aasen-sambandet og Vestlandske mållag synest og meine. Dette understøttast også av det faktum at eldre godkjende bokmålsformer som IS, AL og PL heller ikkje er godkjende som nemningar på ansvarsform etter den nye firmalova.

Ønskjer ein likevel å åpne for bruk av «*L/L*» krever dette difor ei lovendring.

Foretaksregisteret er underlagt Nærings- og energidepartementet, vi ber derfor om at Dykk rettar nye spørsmål om dette dit.

Etter fullmakt
Berit Hodder Brekke Jørgen Jansen
underdirektør konsulent

Kva meinte Nikolaus Gjelsvik?

Utan forkleining for nokon må det vel segjast at den fremste skaparen av eit nynorsk rettsmål er professor Nikolaus Gjelsvik. Han kjem inn på nemningane aksjeselskap og lutlag i «Juridisk ordliste», Oslo 1929. Der skriv han: **Aktieselskap** aktieselskap. NB. Lutlag som jammast vert bruka paa landsmaal,

høver best paa det, som dei paa dansk kalla *andelsforening*.

Gjelsvik brukar både på bokmål og nynorsk ordet *aktie* (ei), som i dag vert skrive *aksje*.

Lutlag i

Norsk Allkunnebok

I Norsk Allkunnebok VII, prenta 1957, skreiv o.r.sakførar Einar Osvald Breidesmo um *lutlag*:

lutlag el. *lottlag* (bm. *andelstag*), lag som har økon. føremål el. økon. interesse - samyrketiltak i handel, jordbruk, fiske og

bustadbygging. L. har òg vori brukt om aksjeselskap (s.d.). Det er ikkje så faste lovreglar om l. som om aksjeselskap. Eit lutlag har oftast skiftande kapital og skiftande medlemstal, og er såleis eit opipat, til skilnad frå aksjeselskapet. Til vanleg har kvar medlem ei røyst, uavhengig av luttal el. kapitalinnskot. Vinning el. tap skal til vanleg delast etter kjøp, sal el. annan innsats, og ikkje etter pst. av lutmidelen. I større l. er det økon. ansvaret til luteigarane som regel avgrensa til innskotet deira, medan luteigarane i små l. kan ha fullt personleg ansvar for den skulda laget får.

SIGBJØRN HEIE *I solregn opnar andletet seg*

Med roleg, avmålt stemme formidlar forfattaren sterke kjensler om sorg og resignasjon. Ei ujålete og heimleg diktsamling som fangar opp sjelsstemmingar utanfor orda.
Kr 139,-

Det Norske Samlaget

Vestmannen takkar alle
vener av bladet for 1993.
Og me ynskjer ei god jol og
eit godt og framgangsrikt nytt år!

Bladpengar Vestmannen 1994

Med nr. 9 av bladet fylgde eit postgirokort. Det var ei påminning um bladpengane for 1994.

Me takkar alle som alt hev nytta postgirokortet, og me vonar endå fleire nyttar d.t på denne sida av årsskiftet. Det er bladpengane som er hovudtrygdi for bladet.

Bladet kostar i vanleg tinging kr. 150,-. Gåvetetingar kostar kr. 100,-, og same prisen er det for studentar og arbeidslause.

Ei serskild takk til alle som sender oss gåvor!

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar kr. 150,- for året
Studentpris kr. 100,-

Kan tingast på poststader og beint
frå forretningsføraren eller bladstyraren

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 8401.21.43027

Utgjevar:
Vestmannalaget,
5000 Bergen
Telefon 55 31 79 29 / 55 16 37 32

Bladstyrar:
Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 14 29

Forretningsførar:
Helge Liland
Midgeilen 16
5067 Store Milde
Telefon 55 99 15 25

Prenta hjå:
Nytrykk
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 13 07

VESTMANNALAGET

Torsdag 16. desember. Jolemøte. I Kreditkassen (tidlegare Fokus Bank og Vestlandsbanken) Rådstuplass 2, kl. 19: Forfattaren og bladstyraren Jostein Krokvik talar um *Ny Hungrvekja og Jan Prahl*. Boki hans um dette emnet vil verta lagd fram på møtet. Varm mat og hyggjeleg bordseta. Pris ca. kr. 150,- Til dette møtet må me ha påmelding minst ei veka fyreåt, og det vil verta lagd fram lista på lagsmøtet den 18. november der folk kann teikna seg. Elles må det skje yver telefon 55 16 37 32 seinast sundag 12. desember.

Torsdag 20. januar 1994 på Bryggens Museum kl. 19: Forfattaren Jo Gjerstad talar um *En vandring rundt Store Lungården*. Ljosbilete.

Bladet Tuftekallen på alle møti.

Gåvor til Vestmannen

Os og Fusaposten A/S, Os, 50. Eyvind A. Dalseth, Vågland, 50. Eng. Eikeland, Minde, 50. Rasmus Førsvoll, Rennessøy, 100. Dag Hagen Berg, Oslo, 300. Johannes Heggland, Tysnes, 100. Inger Indrebø Eidissen, Oslo, 1650. Birgit Jørgensen, Kristiansand, 150. Agnar Kleppe, Ulvik, 200. Marie Lindblad Holm, Oslo, 100. Oline Presttun, Indre Arne, 50. Teresia Skogaskar-Sørskog, Sirevåg, 100. Bertine Stuestøl, Lyngdal, 200. Jenny Utne, Utne, 50. Kåre P. Villanger, Nesttun, 50. **I alt kr. 3400.**

Hjarteleg takk!
For Vestmannen

Trygve Eftestøl heitte han

Namnet på bygdekunstnaren Trygve Eftestøl frå Øvre Kvinesdal var misskrive i minneordi av Ludv. Jerdal i Vestmannen nr. 9. Det var leidt. Vestmannen tek andsvar.

**Inger Indrebø Eidissen:
Gustav Indrebø
EI LIVSSKILDRING**

Den mykje påventa boki kjem i desse dagane, noko seinka.
Biografien gjev eit nært og tydeleg portrett av mennesket Gustav Indrebø. Nytt tilfang klårlegg kva rolle han spela i norsk målgranskning og målreising Kr. 230,- (ib)

Norsk Bokreidingslag
Boks 2672 - 5026 Bergen-Møhlenpris
Postgiro 0809 3918844

Norske firmanemningar

I dette bladet hev me med eit avisande svar frå Justisdepartementet på fyreteljingi frå årsmøti i Ivar Aasen-sambandet og Vestlandske Mållag til Departementet med krav um å få godkjent til registrering ved Brønnøysundegistri nemningi *lutlag (L/L)*, prenta i Vestmannen nr. 6. Departementet gjev i svaret att synsmåtane til Brønnøysundregistri, og me må vel tru at dei er samde.

Grunnane til avvisiingi er merkelege i sumt. At det skulde finnast registrerings-tekniske vanskar med lutlag, skynar me ikkje. Det skulde ikkje vera vridhare å registrera lutlag etter 1/1-1988 enn tidlegare. Dei juridiske grunnane hev med *lovtolking* å gjera. Rett nok er ikkje ordet lutlag nemnt i lovi, motsett ordet aksjeselskap, men lovgevarane hadde knapt tanke um å støyta ut nemningi.

Me gjev att annan stad korleis Nikolaus Gjelsvik dømde um nemningane lutlag/aksjeselskap og korleis Einar Osvald Breidesmo såg på dette i artikkelen sin i Norsk Allkunnebok. Ingen av dei rekna ordi for einstydande. Gjelsvik tel ifrå å nyttla lutlag um aksjeselskap. Like fullt hev lutlag vorte nyttla i stor mun i nett den tydingi.

Dei nemningane som er oppførde i lovi er AS, ANS (andsvarleg selskap), DA (delt andsvar), KS (kommandittselskap), BA (begrenset ansvar), stiftelse eller selveiende institusjon. I den bokmålteksta lovi finst ingen sernorske - nynorske - firmanemningar, og skal me tolka lovi like firkanta som Justisdepartement/Brønnøysundregisteri, vil ingen innarbeidde norske firmanemningar kunna registrerast! Som til dømes A(vgrensa) A(ndsvar) for det danske *begrenset ansvar*, LL, PL (partlag), Samyrkelag, Stifting (i lovi stend berre *stiftelse*)!

So langt me kjenner til, finst det likevel ikkje forbod mot å skipa lutlag eller andre norsknamna lag. Etter den departementale lovtolkingi skal ikkje slike tiltak registrerast, men tiltaki kann likevel fastsetja avgrensa andsvar i vedtekten sine - det vil segja at innskytarane berre svarar for eigne innskot. Nokre vil kanskje i sume høve rekna det for ein fyremun at dei slepp gå vegon um Brønnøysund. Merkelegare er det at departementet skulde halda dette for ein serskild fyremun.

Det bør finvegast nøgje både språkleg og juridisk um *lutlag* bør nyttast einstydande med aksjeselskap eller med partlag - selskap med avgrensa andsvar. Me er ikkje visse på at departementale bokstavtolkarar evnar å koma ut or det faret dei hev enda i, men me trur Aasen-samskipnadene og andre målsamskipnader bør gå vidare med saki. Det høyrer ingen stad heime at kjende og innarbeidde norske firmanemningar skal utestengjast av slumpsame byråkratar!

Tryggaste vegen er truleg den politiske for å få til det lovbrigdet som etter opnar for dei hevdsterke sernorske firmanemningane. Millom politikarar er det snaudt motvilje mot det vesle lovbrigdet som skal til.

J. Kr.

Sagt:**Norsk myntteksting**

Som nordmenn har vi interesse av at OL 1994 vert so vellukka som mogeleg. Det vil ta lang tid før landet vårt får tilbake ein slik god sjanse.

Direktør Sigmund Thue opplyser at salet av (dei nynorsktakta) myntane i den siste tida har vore svært stort. Difor kan myntane bli snart utselde. Sparebanken NOR sel myntane.

Mikal Hagenes i Stille Stunder

Alta

Det nærmar seg 13 år sia ein gigantisk politiaksjon gjorde gjorde slutt på den største, hardaste og mest kjende miljøkampen i norsk historie. I januar 1981 vart demonstrantane ved anleggsvegen i Stilla klypte laus av kjettingane og borne vekk. 600 politifolk måtte til for å bere vekk 469 demonstrantar. Det var siste akt i ein årelang kamp med fleire dramatiske aksjonar.

Regjeringa Nordli dreiv utbygginga gjennom i Stortinget. Miljøvernministren støtta vedtaket. I dag seier ho at utbygginga ikkje var nødvendig. Alfred Nilsen [leidar for Alta-aksjonen] finn inga glede i etterpåklokskapen til Gro Harlem Brundtland:

Utan å hovere: Ettertida har vist at det aller meste vi sa om kraftprognosar, pris og behov, har slått til, så til dei grader. Vi hadde rett, ingen vil diskutere det i dag. Det er nesten forferdeleg når det er gjort slike inngrep i naturen og det viser seg at inngrepa ikkje tente til noko. Alta kraftverk går med eit underskot på mellom 50 og 70 millionar kroner i året. Eit fylke med 75 000 innbyggjarar maktar ikkje å bera dette. Det siste no er at Finnmark fylkeskommune vil selje sine 40 prosent i kraftverket på grunn av sviktande økonomi. Med i dragsuget går også Adamselva kraftverk, eit eldre anlegg som nesten er nedbetalt.

Svein Sæter i samtale med Alfred Nilsen i Dag og Tid

Idiotisk

Dei «heroiske» og valdelege antirasistane oppfører seg ikkje eit hakk betre enn dei som skal kneblast frå å framføre meiningsane sine. Kortsynt, korttenkt og idiotisk. Andre ord høver ikkje på dette.

Audun Skjervøy i spissartikkel i Dag og Tid.

Utanriksminister Jiri Hajek Til MINNE

Dr. juris Jiri Hajek, utanriksminister i Tsjekkoslovakia i det året då Sovjetstyrkar rykte inn i landet hans og skapte ein ufridom som varde heilt til den store vårløysinga i 1989, er død, 80 år gammal.

Med Jiri Hajek, eller Georg som me gjerne kalla honom då han var tukthusfange i Hamburg og andre stader i Tyskland, er ein politisk og kulturell personlegdom med eit internasjonalt namn gjengen burt. Han var òg ein sann og ekte Noregsven. Ein gong i 1942 møtte eg han på ein «arbeitskommando» som sortera under det kjende Zuchthaus Fuhlsbüttel i Hamburg. Der laga me blendingsgardinor, noko det var god bruk for i storkrigene. Eg la straks merke til den høgreiste og magre mannen med dei uvanleg sterke brilleglasi. Det gjekk ord um at han var uvanleg lærde, og at han m.a. var eit språkgeni. I luftingsstunder kom eg snart i samtale med han, og det synte seg at han både skyna og tala norsk. Det hadde han lært på eit par vikor, han stod saman med Harald Solberg fra Flora, Gunnar Carlsen frå Haugesund og

andre. Dei samtala på engelsk, og so fekk Hajek vita kva ordi var når dei umsette til norsk.

Ein dag sa han at han hadde merka seg at eg tala eit anna språk enn dei andre «norweger». Han vilde vita grunnen. Og det vart ei liti utgreiding um grunnane til at Noreg hev two offisielle mål.

- Skynar du mitt mål? spurde eg ein dag.

- Ja, svara Hajek. Det er sume ord eg ikkje skynar. Men so set eg dei inn i samanhengen, og finn meinингi.

Ein dag spurde eg kor mange språk han kunde. Og svaret var nærast utrulegt: - Eg forstår 14 språk, sa Jiri Hajek. Men han la varsamt til: - Men eg *kan* i grunnen ikkje meir enn 8. Han kunde soleis dei klassiske språki, verdsspråki, russisk og andre austeuropæiske, forutan sitt eige nasjonal-språk. Og no var norsk kome i tillegg, på berre nokre dagar.

Hersetjinga av Tsjekkoslovakia vart eit hardt slag for Jiri Hajek. Han var i uppdrag utanlands, som utanriksminister, då sovjetiske styrkar rulla inn i landet hans. Han hadde kjempa mot tysk nazisme og site i mange år i tyske tukthus. Og no hersette sovjetkommunistar landet hans. Hans politiske karriere var slutt, han fekk mange år i ufridom i Praha. Han vart vakta på, og stundimillom var det òg stutte fengselsupphald.

Det var ei gleda å få møta Jiri Hajek att for eit par år sidan då han var på vitjing i Bergen hjå journalist Egil Rafto, i samband med ei tildeling av Rafto-prisen. Han kunde leva sine siste år som fri mann i eit land som var fria frå terror og ufridom.

Namnet Jiri Hajek vil leva, han var ein fridomskjempar som ikkje gjekk på akkord. Og han var ein sann menneskeven.

Målsamlingar av Ivar Aasen

På Norsk Bokredingslag kjem kring årsskiftet Ivar Aasen-selskapet med eit nytt band Aasen-manuskript som tidlegare hev vore uprenta. Titelen er *Målsamlingar frå Sunnmøre, Fjordane og Ytre Sogn før 1948*. Fyrste bandet i bokrekka kom i 1991, det var *Sunnmørsgrammatikkane til Aasen*.

I 1840-åri vart for ålvor dei norske talemåli kartlagde. Ivar Aasen gjorde då sine første store samlarferder. Tilfangan etter Aasen hev hittil berre vore tilgjengeleg på Universitetsbiblioteket i

Oslo. Men no vert dette eineståande språklege materialet prenta. Dette er band nr. 2 i ein serie tekstar som Ivar Aasen-selskapet gjev ut, ordksamlingar og grammatiske utgreideringar frå målføre på Sunnmøre, i Fjordane og Ytre Sogn.

Boki er redigert av professorane Jarle Bondevik og Oddvar Nes ved Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, og fyrsteamanensis Terje Aarset, Møre og Romsdal distriktskole, Volda

GUSTAV INDREBØ- ny livsskildring

Dei som les Vestmannen veit at det frå Norsk Bokreidingslag hev vore ventande ei ny bok um Gustav Indrebø, skrivi av dotter hans, Inger Indrebø Eidissen. Boki er komi, men i skrivande stund hev ho ikkje nått fram til Vestmannen. Dette er soleis ei melding fyret.

Professor Gustav Indrebø (1889-1942) er eit viktig namn i norsk målvitskap og i norsk målreising. Indrebø var dosent i Oslo 1921-1930 og professor i Bergen 1930-1942. Dotteri Inger Indrebø Eidissen hev havt til rådvelde ei mengd private dokument og kann difor kasta nytt ljós over Indrebø og samtidig hans.

Boki gjev serleg ei god innsyn i målreisingssoga i fyrste delen av hundradåret og samstundes teiknar Inger Indrebø Eidissen eit nært og varmt portrett av far sin.

Noreg-Norig

Ein målkunnug lesar spør um det ikkje hadde vore tenleg å godkjenna landsnamnsformi Norig att, i minsto til sideform. Endå um Noreg hev klårast etymologisk grunnlag, heldt Aasen, Schjøtt, Garborg, Hægstad, Gjelsvik og andre på Norig, som slik hev hevd i nynorsk, og som fanst i gamalnorsk i ein viss mun attåt Noreg. Ikkje det framandrøtte Norge burde takast inn i nynorsk, men det norskrøtte alternativet Norig burde koma med. På Færøyane kallar dei Noreg både Noreg, Noregur, Norra og Nørje. Me òg vilde tola eit par norskrøtte namneformer. Lat oss få att den valfridomen som fanst fyre 1938. Målet vilde truleg vinna på det. Og i alle høve vilde det ikkje tapa!

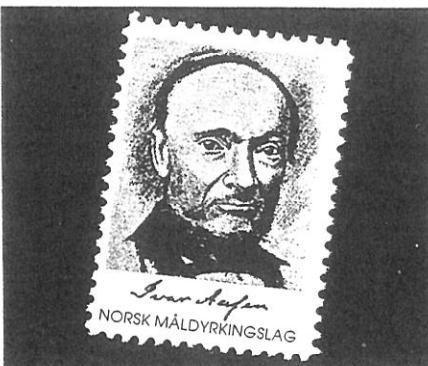
Skyna - skjønne

Ivar Aasen valde å skriva gamalnorsk stutt y fyre lang konsonantljod med y i ord som *bylgja, fylgia, fyrst, ei bytta, glytta, ynskja* o.s.b. Denne y-en hev open uttale, sumstad grensande til ø. Skrivemåte med y er den einaste skriftlege sannemnaren for alle norske målføre, etter di ø-skrivemåte stengjer for y-uttale. Som alle i dag veit hev reformistiske målblandalar frå 1938, 1959 og i Språkrådet rota sund det regelfaste systemet, so i mange slike ord er y-en no utstøytt eller nedstøytt til klammeform. Sume målkrivande som me skulde venta meir av, hoppar etter, truleg i tankeløysa.

Ordet **skyna**, forbode med y i skulemålet sidan 1938, hev ingen dubbel konsonant. Den duble konsonanten kom inn med bokmålsformi *skjøne/skjønne*, og me treng ikkje tvila på at *skjønne* vert einerådande um medvitsløysa fær halda fram. Men dermed vert ordet ikkje lenger nokon sannemnar for dei norskrøtte målføri.

Jostein Krokvik

Nytt brevmerke frå Norsk Måldyrkingslag

Norsk Måldyrkingslag hev sendt ut denne meldingi:

Norsk Måldyrkingslag (Akademi for det Norske Målet) hev i meir enn 40 år gjeve ut brevmerket NOREG til minne um kjende kvinner og menn innan norsk kulturliv. Til no hev laget gjeve ut merke til minne um Ivar Aasen, A. O. Vinje, Per Sivle, Arne Garborg, Anders Hovden, Hulda Garborg, Elias Blix, Olav Duun, Nikolaus Gjelsvik, Olav Aukrust, Jørgen Løvland, Anne Grimdal, Edvard Drabløs, Olav Nygard og den kjende målvitskapsmannen og målreisaren Gustav Indrebø.

I år kjem akademiet med ei ny utgåve av Ivar Aasen, etter ei teikning av Olav Rusti.

Merket kan tingast frå Norsk Måldyrkingslag, Boks 72 Manglerud, 0612 Oslo, postgirokonto 0802-5189311. Prisen er kr. 30,- for flaket (25 stk.)

Ukjend nynorskbok frå Bygland 1906

Nils-Aksel Mjøs fortel til Vestmannen at på Universitetsbiblioteket i Bergen kom han yver eit hefte som kom ut i Bygland i 1906. Boki heiter *Songar um Jesus*, samla av Johan Lunde. Boki hev fylgt med frå det gamle biblioteket til Bergens Museum.

I heftet er 45 nynorske salmar og songar, og dei fleste er umsette av Røldals-presten Th. Homme. Han er mest kjend for salmen *Du talar um ver, du talar um vind, du talar um rosor på ungdomens kinn, kvi talar du ikkje um Jesus?*

Gjenom salmen *Kvar helst eg vankar* er det truleg kjent at Johan Lunde, seinare Oslo-bisp, lærde seg nynorsk i prestetidi si, som m.a. var i Bygland i Setesdal, uplyser Nils-Aksel Mjøs.

Skulemålsrøysting i Aust-Agder

I *Nytt om nynorsk* frå Noregs Mållag les me at det vert skulemålsrøysting i Gjerstad i Aust-Agder. Det er ein nynorskskule, og eit snaudt fleirtal i samarbeidsutvalet ynskte røysting. Røystingi vert venteleg tidleg på nyåret. I dag hev gode 36% av elevane i heradet nynorsk.

Ting Vestmannen
til ein ven!

Da eg skulle skjote inn jula

Tekst av Ivar Kleiven

Teikning av kunstnaren Kari Ryen

Far var skyttar og hadde frå han var berre ungguten stor hug åt børsa. No skulle ein ha venta seg at eg som til kvar tid høyrd så mange skyttarsoger som eg likte, like eins måtte fått godhug for børsa. Men det var ikkje på den gjerda med meg frå fyrsten. Eg tykte det var moro ein gong imellom å få sitja med hagla hans far og klikke med flintlåasen så gneistane fræste, men ein retteleg børsesmell var eg livande redd. Kvar gong det høyde til at far skaut med børse heime på garden, smatt eg uti kleven, stoppa båe peikane i øyro og gjekk att og fram på golvet til eg trudde smellen var over. Nettopp sjølve smellen trur eg ikkje eg ottast så mykje, men det var spenninga føre sjølve smellen som kjendest så fæl. Far la merke til dette og tykte det var eit underleg vanhøye at son åt ein skyttar skulle vera redd ein børsesmell. Han fekk meg ein gong tald til å klemme laust eit lite skot i stabburssvala, for han trudde reddagen skulle gå av meg. Men det mona ikkje. Når eg mintest korleis krutrøyken gauv om øyro frå fengepanna og loge og røyk stod ut or strunten, før det kaldt nedetter ryggen berre eg tenkte på det. Men stå ved at eg var redd, ville eg ikkje, Nei, eg skulle nok bli skyttar, eg òg, når eg berre vart stor.

Far brukte alltid å skjote inn jula klokka seks julekvelden, for det var ein gamal skikk i bygda. Han stod på svaldørsstokken og smelte av eit dugande skot med laust krut, og da fyrt tykte eg helga rett byrja. Skotet liksom varsla heile grenda om at no var det heilagt vorte like til fjerdedag. Kor redd eg var denne smellen, tykte eg støtt det var noko framifrå høgtidleg med honom, men uti kleven rende eg alltid. Men når far kom inn i stugu att med børsa i handa, var det meg som høgtida fylgte honom. Da bar det til med vasking av heile kroppen så såpa sveid i augo og gniking med striehandklede så huda var reint sår etter. Og så kom dei fram nykleda som Knut morbror såvidt vanst få ferdige føre juleftan. Det var ikkje brukeleg å ha juletre den tida på bygdene, og difor var det liksom at dei nye kleda var det største ved julekvelden det belet. Vi fekk leike og halde moro av mange slag, så vi gledde oss alltid til julehelga likså mykje da som no.

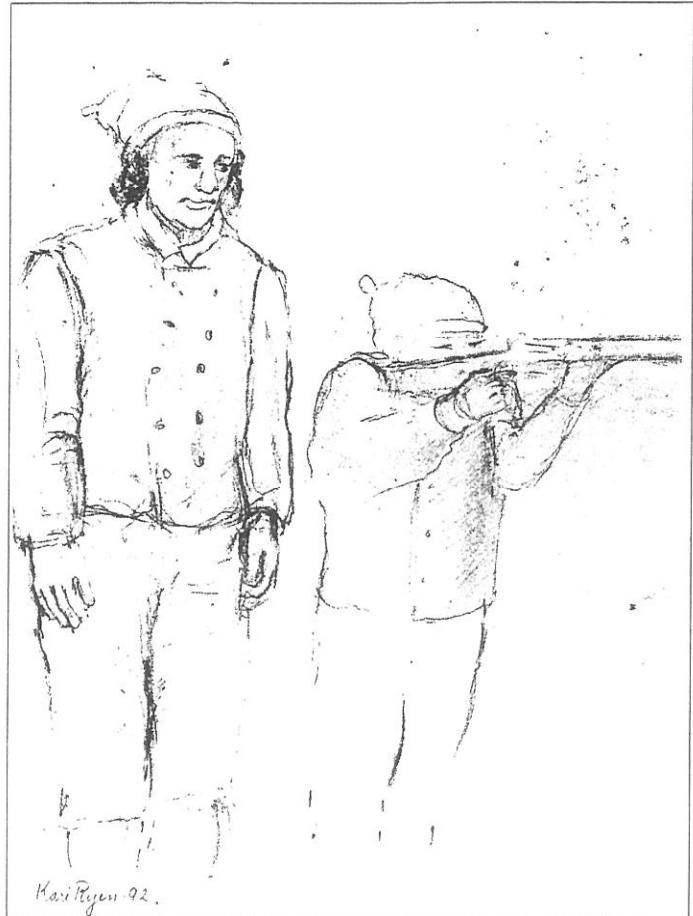
Da juleftan var komen den gongen eg var fem og eit halvt år, spurde far om eg

ikkje ville løyse skotet om kvelden når høgtida skulle skjotast inn. «Du er vel ikkje redd smel-len meir no, veit eg?» sa han. «Redd smellen? N-ei - den er - eg ikkje det - slag redd, lell!» «Nei, det var no låkt til kar, som var redd ein børsesmell», meinte far. «Men ho kunne no fulla ikkje sprikke eller drive sund, hagla?» «Pytt, drive sund! Ho heldt om ein hadde ho halv med krut, og vi har i berre eit sannleg hagskot, ser du».

Det kom så tvert på meg dette at eg hadde ingen veg omkring - og det var forsett leitt og uhugleg. Det la seg ei tjukk, råkald skodde over all ting, og før dette stygge skotet var løyst, ville det ikkje vera det slag hugnad i å tenkje korkje på jula eller dei nye kleda. Ikkje ville eg for skam skuld vera den reddharen at eg sa beint ut at eg ikkje tordest - vissa etter ho Marit hans Pål sat og høyrd på kva far og eg vart forlike om. Ho var ikkje sein på å få det ut mellom alle i huset ho.

Eg gjekk og hadde vondt under bringebeina all dagen, og attpå spurde ho Marit meg fleire gonger om eg stunda til kveldinga da vi skulle skjote jula inn. Ho skjøna nok korleis karen hadde det, og tykte det var moro å sjå at han ikkje var så byrg når det galldt om som når han fortalte om sume karstykke han hadde gjort både med eitt og hitt.

Skotet og børsesmellen sat i hovudet kvar tid og time, og eg brydde meg korkje om mat eller drikke. No kunne eg hatt den verkehanda eg hadde i haust! Om eg no sa eg var lakk, ville ho

Marit skjøna kva sjukdom det var. Og ho mor hadde sagt det var synd å gjera seg lakk. Eg gjekk ut og råka far i stallen, og ymta fram på at vi gjorde ikkje med å leggje i stort skot i hagla. «Å, det lyt no vera ein skikkeleg smell, så det kan lydast i grenda. Vi kan no ikkje gjera det med di at det berre sprakar som i ei rå granstikke, heller.» Den trøysta fekk eg der.

Det var ein uhøg juleftan, det var ikkje det minste ved nokon ting. Nykleda mine som hekk på kleaveggen, kunne gjerne han Knut, syskenbarnet mitt, hatt no. Ja, eg ville no teke att, kan hende, det eg alt hadde hatt ned i lommene. Vissa det tinnegget han Ola morbror gav meg, og som kunne skruvast frå einannan på midten, faldekniven med massingskaftet og det utskorne vass-spjeldet. Den store skinntrøyknappen og den halve skospenna kunne gjerne fylgt med kleda. Eg laut sjå kleda, lell. Dei nye, blanke fåbergsknappane i vesten med den

Frå s. 6

seksblaða stjerna midt på var nauande fine, dei var så fint gjorde, at eg var mestsom så mykje større på vokster da skreddaren hadde meg til å prøva dei. Og så var det lomme under handa på trøya, ser du. Hadde berre ikkje dette stygge skotet vore, så.

Det var som utpågjort med uhugnad på all vis - berre klokka gjekk så ofseleg fort at du skulle aldri sett noko slikt. Ho kunne draga seg og sige som råtjøre sume gonger når det var noko eg stunda mot, men i dag flaug ho som ein gardlauparhund - var ho ikkje alt fire!

Gamle-Hans hadde no som vanleg kvar juleftan vore med og hogge juleveden, og meiner du ikkje dei alt var ferdige og sat og nønte ved bordet. Mor gjekk på stabburet og fann ferskt kjøt og flesk i kålgryta hans til juledags og mjølk til gryngrauten til kvelds. Hans var både tyleg og godvoren. Godærug var han, for vi fekk til kvart år nye treskeier hjå honom til jul, sume gonger til andre tider au. No kom han med ei halv tylft. Den eg fekk, var av einer og med utskore skaft. Men denne gongen tykte eg det var lite ved både skeia og han Gamle-Hans. Eg tykte han var så grovgjord med dei gamledagse letlause kleda han gjekk i. Den hårlause, blanke skallen hans var reint for stor og han hadde eit ør som gjekk i krokar mest inn i krona. Det var mest kvitt og såg

ulugumt ut. Far skjenkte honom ein stor dram da han ville gå. Han drakk og ynskte oss alle ei gledeleg julehelg, men grein så urimeleg stygt da han sette glaset på bordet.

Klokka vart fem, ho vart halv seks og verre og verre saug og kipte det meg under bringebeina. Eg vart stulkut i føtene sistpå, reint som dei skulle vore valne under meg. Hadde endå ho Marit gått heim til jul som ho var meint på ein dagen. No ansa ho etter meg kvar eg fór, om eg snudde meg frå henne, kjende eg enda augo hennar i nakken. Og alt i eitt høyrdie eg dette granne målet hennar: «No er det ikkje lenge til, Iva, fór du skyt». Så strauk ho dei lange stråtafsane bakom øyro. Om ho Marit ikkje slapp fram for presten i vår, skulle eg setja meg på åresnippet og skratte i tre timer i eitt. Eg høyrdie ho sa ved budeia i vinter at laut ho «gå attende» til vårs, kom ho til å gråte i hel seg.

Jau, der kom han far i døra og hadde kveldstelt i stallen. Han gjekk beinast ut i vettkleven og tok ned hagla av veggen. Eg høyrdie det skrangla i kruttyret, høyrdie han rulla saman ein striedott i neven og støytte ned med lateinen. Det gav ein slik utyleg klunk i strunten da han drog han opp att. Kvar lyd skok i meg, og da eg såg klevadøra gjekk opp, kjende eg ikkje til meg. Ikkje såg eg vel heller, eg skimta berre noko av den brune børsestokken og

ein flekk for raudhuva hans far. «No er helga på hendum, no skyt vi inn jula eg og du», sa han og gjekk mot døra. Korleis eg kom etter over golvet og over dørstokken, veit eg ikkje. Døra fekk eg ikkje att etter meg, men eg høyrdie som gjennom svevn at ho Marit lét ho att. Far tok striedotten av fengepanna, heldt børsa i både hendene over låra og bad meg spenna hanen og klemma til. Eg smatt vel bakom han og tenkte snu hovudet frå: «Nei, er dette skyttargjerd? Fram og tak fast tak over halsen!» Eg beit tennene i hop, spente opp, heldt att både augo og klemde til! Det small gruseleg og med same eg glytta opp, såg eg ei røyksky midt for låvedøra, og ut av børsestrunden kom det ei røykstripe da far tok hagla i handa. Det glapp frå meg ein kaldskratt, meir hikst enn skratt, og om det var av glede eller reddage, skal eg ikkje seja sikkert. Men da eg kom vel innåt omnen og fekk opp att målet, kjende eg kor eg voks. Snøret under bringebeina var borte, og ikkje vanta det meg noko meir i føtene. No kunne ho sjå etter meg, ho Marit, no.

Sidan var eg ikkje redd børsesmellen, men likevel gjekk det år før eg kunne la vera halde att augo når eg løyste eit skot.

(Prenta etter manuskript)

Færøymål og færøysyn:

Andstøda i andaleypí

Ikkje alle skynar vel færøyordi i tittelen som er saksa frå eit færøyblad. Ordet *andstøda* skal ha stungen d, noko Vestmannen diverre vantar, me lyt brukta den vanlege d-en her som andre stader. Ordet tyder motstand, men her er *andstøda* nytt i politisk hopeheng, og då er det vanleg nemning for *opposisjon*. *Andaleypí* kjem av ein *andaleypur*, det same som *andlát*, *daude*, *død*, men ordlaget i *andaleypí* tyder nærest «i ørska» eller «i vilksa».

På nokolunde gjengeleg norsk skulde tittelen soleis verta *Opposisjon i ørska*. Tittelen er teken frå eit tjodveldisblad, og sidan tjodveldisflokken no er med i landsstyret - som er riksstyret på Færøyane - hev ordi brodd mot opposisjonspartii, i dette høvet mot *Folkaflokkin*, eller nøgnare sagt mot folkaflokksmannen Breckmann som vert skulda for å vera lite sætande.

Færøyane hev vore ute i økonomisk storm siste året, helst verre enn Noreg. Det

førde til politiske skakingar med nytt landsstyre. Fólkaflokkurin gjekk ifrå sine taburettar i det gamle fleirpartilandsstyret, medan Tjódveldisflokkurin fekk taburettopplass i eit nytt fleirpartilandsstyre.

På Færøyane hev det vore mykje skriving um *Banka-gølune*, eit ord som kjem av ei *gøla* og tyder «uver», «uppstyr». Og *banka-gølune* på Færøyane har knapt vore mindre enn hjå oss. Der hev vore ei knusande *kreppa* (krisa) for sume av bankane.

Sume i Tjodveldisflokken, *Det republikanske partiet*, hev vel til tider kjent seg i knipa. Sidan partiet kom med i landsstyret, hev dei vore med og tinga med Danmark um ei økonomisk semja som kunde vera godtakande både for Færøyane og Danmark. Dette hev lukkast, tykkjer dei, men partiet hev korkje i tingingane eller elles denne gongen nemnt lausriving frå Danmark og færøysk sjølvstyre, som er sjølve hovudsaki for Tjodveldisflokken. Grunngjevingi er at det nett no ikkje er

fleirtal for lausriving i *Løgtingid* - det færøyske Stortinget etter heimestyrereglane. Grunngjevingi er truleg rett nok.

Uroi kring bankane er ikkje slutt. Det er framleis tale um parlamentarisk gransking av samanslåingi - fusjonen - av Sjøvinnubanken og Føroya Bank.

Til slutt ein serskild ting for nordmenn som les færøymål. På Færøyane skriv dei ofte *hv-* der me på norsk skriv *kv-* - som *hvat*, *hvitur*, *hvølpur* (kvelp, selunge). I tale heiter *hv-* regelfast *kv-* (kvat, kvitur, kvølpur).

J. Kr.

Bladet EG

Nummer 4/93 av EG, meldingsbladet til Norsk Målungdom, kom nett inn døri. 30 sidor og same format som Vestmannen, og friskt som det sørmer seg på den kanten. Me må ikkje gløyma at det er målsak som skal skina gjennom i arbeidet vårt, minner Gro Morken Endresen um, ho er leidar i NMU.

Absalon Taranger (1858-1930)

Jurist, sogeskrivar, kyrkjepolitikar

Av Halvor Sigurdsen

Langt ut i fyrste helvti av dette hundradåret sat det bonderøtte profesorar i læresæte ved det juridiske fakultetet. Dei var like i det òg at dei attåt ei vitskapleg og akademisk gjerning la seg fram i ålmenne samfunnspursmål i tidi - *Absalon Taranger* ein kyrkjepolitikar i bokstaveleg meinung, *Nikolaus Gjelsvik* ein stridsmann for etterreising av norsk syn, sed og mål, og *Jon Skeie* ein sterk talsmann for landvern og nasjonalt sjølvstyre. Dei er her rekna upp etter alderen. Etter same rekjkja, og den eine etter hin, disputerte dei for doktorgraden, og vart utnemnde i professorembeti sine. *Absalon Taranger* var fødd i Sund, Hordaland, 10. august 1858, son åt ein bakar. Attåt vanleg skuling vart han upplærd noko i geometri, snikring og målarkunst av ein harding som han seinare kalla eit bondegeni, Johannes Kjærland, og i morsmålet av presten i sokni. Frå han var 16 til han var 18 år gjekk Taranger i snikkarlæra i Bergen. Her møtte han jamt til ein verdsleg sundagsskule som auka kunnskapen hans i morsmål, skriving og rekning. I desse åri tok han òg dei fyrste steigi inn i latinsk grammatikk. I 1876 for han til seminaret på Stord, der han fekk eksamen i 1878. På Stord levde han for kr. 36,- i året. Millomskuleeksamen tok han i 1880. Frå 1881 hadde han friplass på Hauges Minde, Oslo, ein skule for vaksen ungdom som vilde ha studenteksamen på stutt tid. Det var Sunds-folk som hjelpte Taranger fram til studeringar. Presten Sikveland samla gjennom two år inn eit rentefritt lån hjå ni sambygdingar, og sende pengane jamt. Taranger fortel sjølv at han uppeheldt livet med kr. 36,- i månaden til dess han vart student i 1883.

Målet hjå Taranger hadde heile tidi vore ein geistleg livsbane. Planen vart skipa av ein halssjukdom som beit seg fast. Lækjarane talde honom ifrå å verta prest, og det var med motstridig hug han i 1885 braut over sitt teologiske studium. Av sumt som Taranger let etter seg, fær ein tokken av at han sidan tidgjengd grunna yver kvifor livet hans hadde teke denne snunaden.

Rettslærd

Etter råd frå ein ven sökte Taranger post i Riksarkivet. Medan han her stelte med registrering av gamalt dokumenttilfang, vakna granskartrongen, den vitskaplege givnaden og sansen for soga hjå honom.

Frå no var arbeidsdagen hans vigd til sogegranskning - kyrkjesoga, ålmenn rikssoga og først og fremst rettssoga.

Det første større verket hans heitte «Den angelsachsiske kirkes indflytelse paa den norske» (1889). Avhandlingi vart påskyna med kronprinsens gullmedalje, ein gild akademisk heider. Noko nyt embætsstudium hadde Taranger enno ikkje slege inn på. Professor i lovkunna T. H. Aschehoug - som òg var ein dugande historikar og som vilde ha etterreist den nasjonale rettssogeeupplæringi - oppmoda Taranger til å taka juridisk embætsekksam. Med so gjort, vart Taranger i 1893 universitetsstipendiat i rettssoga. I eit par år studerte han fagemnet sitt i København og Berlin. Med ei utgreiding um «Den norske besiddelsesret indtil Christian V's Norske Lov. Første del» vart han dr. juris i 1897. Avhandlingi verkar avhoggi - noko framhald kom aldri. Frå 1898 var Taranger professor i lovkunna, med serleg skyldnad til å dosera rettssoga. I mange år fyrelas han òg um familierett, personrett, ålmenningsrett o.m.a. Umframt dette var han lærar i kyrkerett. I sume av desse emni skreiv han lærebøker.

Rettssoga var iallfall den gong ei faggrein som var mismætt millom studentane. Frede Castberg - som elles heldt Taranger for å vera ein framifrå rettssogegranskars - nemner ei laustidend som gjekk um at dei som vilde høyra fyelesingar ikkje var fleire enn at dei møtte heime hjå Taranger. - Endå um Taranger då ikkje hadde mest hugnad i å utføra fyelesingsskyldnaden, var han ein trottug og arbeidsglad vitskapsdyrkar. Han styrde det viktige arbeidet med utgjeving av «Norges gamle Love», og gjorde i samband med dette fleire studieferder i utlandet. Ein lut i arbeidet med rettskjeldone var studiane hans um dei gamle norske folkelovbøkene, og like mykje ei grannsam umsetjing av Magnus Lagabøtes landslov. Av andre emne Taranger tok fram, i eigne bøker, fagblad og uppset i pressa, skal nemnast eige-domsretten til prestegardane og kyrkje-godset, rettstilhøvi for ålmenningane i Hålogaland, Borregaardsprivileget, allting og lagting, Magnus Erlingssons privileiegrev åt kyrkja, strandvyrakretten på Froøyane, Harald Hårfagre og odelen, og kongeval i sogetidi. I storverket «Norges historie fremstillet for det norske folk» (1911-17) skreiv Taranger band III um

tidi 1314-1536. Her legg han ut eit nytt syn på dei økonomiske fylgjone svartedauden hadde. Det vart sagt at dette bandet skilleg har vorte til under handi åt ein rettshistorikar.

Millomaldergranskars

I 1902 skreiv Taranger ei rad bladstykke um «Notbasar og sildefiskere». På ferder kringum i landet ansa han mykje på u-skiven, heimevaksen rett, og på stadbundne rettshøve. Uppskriftene vart tilemla til artikkelrekjkjor um «Bondens sedvaneret i Telemarken og Nedenes» og «Bonderetsstudier i Sætersdalen og Vestenfjelds». Han la her grunnen til eit serlaga granskingsfelt, som sidan hev fenge tilskot frå Kr. Østberg og Tarald Lundevall.

Ein ser det er rettstilstanden, rettshøvi og rettsinstitusjonane i millomalderen som var det fremste granskingsmøtet hjå Taranger. I ein sum var hans røysne og meinung at ikkje nokon tidfolk er vorten so urettvist umskiven og dømd som millomalderen. Sogeskrivarane hev jamt vanta syn for dei religiøse verde og den åndsmakti millomalderkyrkja bar fram. Taranger kalla innleidingsordi i Gulatingslovi den eldste truvedkjenniingi frå folket. Men like høgt sette han det gamle norsk-islandske trygdarmålet, ei fredssemja som avløyste blodhemn. Taranger syntest formularen hadde svipen av eit kvad, og umsette det soleis:

«Sak har der vært mellom N.N. og N.N., men nu er den forlikt og bøtet med gods, som skjønsmenn skjønnet og tellerne tellet og domen dømte og de mottagende mottok og bar derfra fullgodt gods og kontante penger, levert dem i hånd, som have skulde. I skal være forlike menn og gode venner i drikke- og spiselag, på ting og tjodstevne, i kirke og kongehus og overalt hvor menn møtes, sa skal I være så enig, som om denne strid aldri hadde vært mellom eder. I skal dele kniv og kjøttstykke og alle ting mellom eder som frender og ikke som fiender. Hvis saker siden opstår mellom eder annet enn det, som godt er, da skal det med gods bøtes og ikke spyd rødes. Men den av eder, som bryter inngått forlik og dreper mot given trygd, han skal jages som ulv så vide, som menn videst ulv jager, kristne kirke søker, hedninger hov bloter, ild brenner, jord gror, lillegett roper på mor og mor gir lillegett mat, mennesker gjør op ild, skip skrir, skjold blinker, sol skinner, sne ligger, finn skrir, furu vokser,

Til s. 9

Frå s. 8

falk flyver den vårlange dag med jevn bør under begge vinger, himlen dreier sig, jord er bygd, vind tuter, vann mot sjøen renner, karmenn sår korn. Han skal fjernes fra kirke og kristenfolk, fra Guds og menneskers hus, fra ethvert hjem, undtagen helvede.

Nu holder I begge på én bok (Bibelen), og på boken ligger nu det gods, som N.N. bøter for sig og for sine arvinger, føtt og usføtt, avlet og uavlet, nevnt og unevnt, N.N. tar trygd og N.N. gir evig trygd, som altid skal holdes, mens muld er til og mennesker lever.

Nu er N.N. og N.N. forlik og enig, hvor de møtes, på land eller i læge (havn), på skip eller ski, på hav eller hesterygg, skifter årer og øsekar, tofter og tiljer, om behov gjøres, forlikt med hverandre som far med sön, som sön med far, i alt samkvem.

Nu legger de sine hender sammen N.N. og N.N. Hold trygden vel etter Kristi vilje og alle deres, som nu hørte trygdarmålet. Ha den Guds huldschap, som trygden holder, men den hans vrede, som rett og trygd bryter, huldschap den som holder. Til lykke med forliket, I som har sluttet det, og vi, som er vidner derpå.»

Der han hev fyre seg denne skaldskapen på lovmål, er det som Taranger stig ut or sin sakvorne og vitskaplege stil; det er berrsynt korleis mæle og innhald hev ráka samhavet millom religiøs kjensla, humanitet og kunstgleda hjå honom. Han knyter tråden til den franske *gudsfredsrørsla* på 1000-talet, og lyfter serleg den personlege fredslovnaden upp som ei vigsling til kristenretten.

Rettruande kyrkjepolitikar

Det er sagt um Taranger at han heilt frå sine unge år var rettruande av strengaste orden. I eit lite høgtidsskrift um Sund kyrkja frå 1927 hev Taranger skrive um sine barndomsminne. Han gjev her nokre små glyttar inn i åndsvoksteren sin. Men helsingi er samstundes ei vakker skildring av helgefreds- og kyrkjessikkar frå 1850 og utetter. Han var mykje nytta som predikant, og ikkje minst studentane likte å høyra honom. Biskop Bergrav hermer ein stad etter ei preike Taranger heldt yver skriftordet *Bed uavlatande*: «Når jeg går nedover Slottsbakken til Universitetet, så beder jeg; hvorfor skulde jeg ikke kunne bede på Karl Johan?» I åri 1910-12 skreiv han jamt sundagsstykket i *Verdens Gang* etter uppmoding frå bladstyrar Mons Mjelde. Taranger var styresmann i kristlynde samskipnader og lag. Me kan ikkje her sjå i smått på alle dei tiltak han studde på den visi. Heller skal me noko meir heilsleg draga fram eit umkverve der hans virke er servore, og der hans meininger og kampråder skil honom frå

andre kyrkjemenner ein halv mannsalder etter 1905.

I 1906 utnemnde riksstyret Johannes Ording til professor i teologi. Avgjerdi vekte stor uro i breide lag i kyrkja. ikkje berre vart det mana til strid mot ei liberal kyrkjelære. Ho nørde òg opp under strævet med umbøter som kunde gjeva kyrkja større sjølvstyre, og gav tilføre til motmæle mot embætsmannsstyringi i kyrkja. - Taranger skreiv eit par kvasse bladstykke, der han kalla statsreligions-systemet lygn, offisiell humbug og skandale. Det var i desse lag av kyrkjefolket ingi usemjå um at staten laut sleppa det famntaket han heldt kyrkja i. Men um gjerdi var det fleire meinigar. Ein veng vilde ha frikyrkja, med utmelding or statskyrkja, ein annan vilde ha umvølingar på statskyrkjeleg grunn. Taranger gjekk i brodden for ei tridje løysing, den han kalla ei fri folkekyrkja - eit kyrkjessamfunn løyst ifrå staten når det galdt styring og lære, der alle var med som ikkje hadde meldt seg ifrå, og der alle med borgarleg røysterett òg var kyrkjeleg røysteføre. Eit framlegg han kom med i 1908 vekte motstand både hjå grundtvigianane og dei lågkyrkjelege, frå heilt ulike synsleite.

I 1908 oppnemnde riksstyret ein kyrkjekommisjon som skulde greia ut ei rad kyrkjelege spørsmål og stridsemne. Millom deim som var med, var Taranger og stortingsrepresentant lensmann Gerhard Meidell Gerhardsen (1848-1912), vald frå Ytre Sunnhordland av Høgre. Meiningane um kyrkjesskipnaden var skilde i kommisjonen, Eit lågkyrkjeleg mindretal - Taranger, Gerhardsen og Støylen - heldt i hovudsak fast på Taranger-mynsteret frå 1908, Gerhardsen og Støylen likevel soleis at dei subsidiært studde fleirtalet som vilde ha umskifte i den skipnaden som alt var. I røyndi stod Taranger åleine med å målbera tanken um ei fri folkekyrkja. Det vart fleirtalet som nådde fram.

Taranger skyna i sitt arbeid med ny kyrkjesskipnad at det ikkje var nok med tilskuv og fyrteljingar frå kyrkja. Han såg saki laut ha ei politisk endelykt, og var i 1907 med å skipa *Kyrkjepartiet*. Frå 1910 var han formann. Partiet var registrert på lovsett måte, men gjekk ikkje til stortingsvali med eigne listor. Programmet var å innföra ein kyrkjekonstitusjon stort set i samsvar med framlegget frå 1908, og å få fram representantar på listone å dei store parti som studde ei fri folkekyrkja, m.a.o. ein umvegespolitikk. Desse representantane skulde i nasjonalforsamlingi, utan

umsyn til partibinding, vera ei parlamentarisk sergruppe.

Kyrkjepartigruppa i Stor-tinget etter valet i 1909 femna um 25-30 mann, frå Høgre, Frisinna Vinstre og Vinstre. Fyre valet hadde Taranger fare kysten rundt og halde utgreidingsar um programmet. Gruppa hadde visst nokon innverknad på kven som skulde verta Kyrkjeminister i Konowrikssstyret (1910-12). Men elles lyt den politiske fram-støyten ha vore eit vonbrot for Taranger. Heile reformarbeidet enda med praktiske umlagingar, heilt utan den frigjeringi Taranger stridde for. Kyrkjegruppa hadde ikkje lenger tilveringsgrunn. Ei avrøysting i kommunestyre og kyrkjelydar i 1914 gav stort fleirtal for å halda på kyrkjesskipnaden. Dermed hadde tanken um ei fri folkekyrkje fenge ulivssåret, og var vanda for godt. Taranger tok han fram endå ein gong, på det kjende Calmeyergatemøtet i 1920. Noko teikn til uppattliving var der ikkje.

I dei siste åri Taranger var med i det kyrkjelege ordskiftet, svinga han meir burt frå den leidi han tidlegare hadde fulgt. Han var meir etterhalden andsynes lekmannsrørsla, og synte no samhug med høgkyrkjelege tildriv som tok til å ovra seg.

Tvikløyvd dragnad?

Å sjå til kan det vera vanskeleg å finna ei reinskori samstelling av det vitskaplege verket å Taranger, og arbeidet hans med å fremja kyrkjelege tiltak og institusjonar. Han sa fleire gonger at sogegranskning og studeringar var hans kjæraste gjerning, og at han ikkje kunde ha trivest betre med nokon annan syssel. Men det er på hin kanten øygneleg at dragnaden til eit åndeleg yrkesvære livskall aldri heilt sleppte taket i honom, etter den vending lagnaden tok i 1885. Ein timjar far som kan tydast so at Taranger stundom levde i ei tvikløyving her, jamvel um dei vitskaplege granskningane både gav feste til livssynet, og hjelpte honom til å bryta fram støde byggjesteinar i hans kyrkjepolitiske stræv. Me skal slutte denne stutte yversyni med ei utsegn frå ein minnetale Taranger heldt um ein kollega:

«For min part vil jeg åpent bekjenne, at jeg som forskende vitenskapsmann ikke ser mig i stand til å gi menneskene noget nytt lys i de store livsspørsmål. Men jeg følar mig lykkelig ved, at jeg kan henvise alle til den Logos, om hvis vesen og virkninger vi kan lese i Johannes evangelium 1. kapittel.»

Absalon Taranger døydde 1930
november 1930.
Erlend Orsi

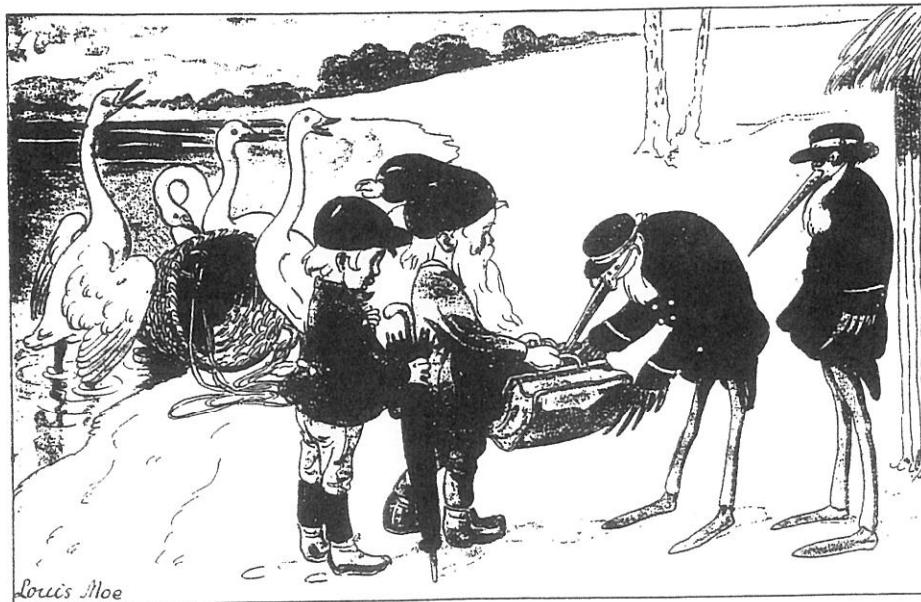
PÅKLEDDE DÝR

Av Arne Horge

Fyrste gongen eg var til å råke på bilætkunstnaren Louis Moe var i eit uppslagsverk for fire-fem år sidan. Eit fotografi synte *Louis Maria Niels Peder Halling Moe* (1857 eller 1859 - 1945) i kunstverkstaden hans, ein vakker mann med stutt skjegg umgjeven av bilæte. Fotografiet var teke i 1910. Eg kunde skilja ut landskap og portrett og ei stor oljemåling av eit nakne langlema kvende med klassiske linor. Eg nemner dette no som Det Norske Samlaget har gjeve ut bilætbøker for born der teikningane er gjorde av Louis Moe, for elles kan lett den meinangi koma til å feste seg at det var berre teikningar til barnebøker han dreiv med. Ei onnor sak er at desse teikningane kan verta meir langliva enn hitt han laga, nett som eventyri åt H. C. Andersen i dag er det mest levande ved det namnet.

Louis Moe vart fødd i Arendal. I 1875 drog han til Kjøbenhavn og studerte ved Kunstabakademiet fram til 1882 med millom andre folkelivsskildraren Fr. Vermehren og arkitekturmålaren Jørgen Roed til lærarar, deretter var Louis Moe hjå skagenmålaren Laurits Tuxen, og seinare lærde han radering hjå Carl Locher og litografi hjå Alfred Jacobsen. Frå 1896 tok Louis Moe fast upphelde i Danmark, men kvar sumar var han fleire månader på Juvlandssæter i Vrådal i Telemark. Um sumarsferdene og alt dei gav honom av tilfang skreiv han sjølv i boki «Lang, langt borte i Skogen!», Christiania 1904.

Louis Moe vart ein gammal mann og fekk mykje gjort medan han ievde. Av bokkunst var det mangt å velja i for

.. langnebb tollarar rota i veska til Overnissegubben ...

Samlaget då det vilde bera noko av livsverket hans vidare til nye lesarar. I dei two bilætbøkene som kom ut i 1990 har Louis Moe både teikna og skrivi teksti, «Ein liten bjørnungen eventyr» og «Festen hos Skogkongen», sette um til norsk av Halldis Moren Vesaas. I den sistnemnde boki fær me høyre um den store festen som Skogkongen held for alle dyri nett ved dei tider når villrosone blømer, eit vakkert bilæte. I fjor kom «Burre-Busse på eventyr i Afrika» med tekst av svensken Cyrus Granér og umsett av Arnljot Eggen. No i oktober kom den fjerde Louis Moe-boki, denne gongen og med tekst av Granér: «Burre-Busses reise til Nordpolen», og umsetjar er Lars Amund Vaage.

Eg har sett nærmare på den boki som vart gjevi ut av Samlaget i 1992, «Burre-Busse på eventyr i Afrika». Burre-Busse er ingen kaut europear på oppdagingsferd, men ein blug nordisk smågut som bøygde hovudet og stakk peikefingeren i munnen då han møtte løvekongen og dronningi og løveprinsen. Burre-Busse held tidi gudfar sin i handi, det er Overnissegubben, som eg kan tenkje meg har slekti si i Vrådal i Telemark. Menneskje råkte dei ikkje i Afrikalandet, men ei heil mengd påkledde og talande dyr, slik som i dei hine tre Louis Moe-bøkene.

Påkledde dyr har ikkje vore velsedde i barnebøker i det siste, står det å lesa i boklista frå Samlaget. Det kjem seg venteleg av eitkvar påhitt som skriv seg frå storkna pedagogar, for eg trur sant å segja ikkje at borni har vandt for å skjøne at når dyr fær klede på då stig dei ut or den røynlege verdi og inn i eventyret. På same viset kan menneskja kasta kledi og verta til dikt og draum. Gudar og heltar i den

gamle verdi var ofte nakne, det nakne kvendet til Louis Moe med dei lange tenksame linone, den nakne rovelause huldri med kvirvlande linor på framsida av boklista frå Samlaget, dreg beint inn i draumen.

«Burre-Busse på eventyr i Afrika» kom ut fyrste venda i Sverige i 1916. Forteljingi er morosam og spanande og harolt åri godt. Eit par veike bolkar vil eg tru var veike for 70-80 år sidan med. Einast ordet «afrikansk» um alt talemål tykkjer eg tidi har gange frå, me bør veta meir um afrikanske språk i dag enn at alle talar «afrikansk». På den andre sida peikar det fram mot vår tid med truga dyreartar og uvjetug våpenhandel når langnebb tollarar rota i veska til Overnissegubben på leiting etter revesokser, byrsor eller kanonar.

Umsetjingi til Arnljot Eggen er leug og godt bruakeleg. Stundom er han på kanten av norsk språktone, - «kløft» - «rynkete» - «til ende» - «pussig» - «flodhest» bør på norsk vera - *gjel* - *rukkut* - *til endes* - *snål* - *elvehest*. Og eigeform-s i fleirtal kan i alle fall snøgt verta unorsk: «... ørkenviddenes løyndom» og «... stjernenes underfulle gang».

Til å råma inn tekstsidone har Louis Moe laga svart/kvit rytmiske dyrerekker som gjer lesnaden rikare. Dei fargelagde hovudteikningane utgjer på lag halve boki som er på 32 sider. Under kvar teikning er det eit samandrag av teksti, og når berre tekstsida og bilæte fylgjest åt, fær boki på dette viset ei fast uppbyggjing. Og det er berre dei vise mennene i Pyramideørkenen som heiltupp er på vidvanke i boki.

Hovudteikningane er innhaldsrike, strek og fargar syter for det. Men Louis

Denne Louis Moe-teikningi av ein smådjovel finst ikkje i nokor barnebok, ho er teki or ei eventyrsamling av Carl Ewald.

Ukjende minnedikt av Olav Nygard

Av Olav Aarflot

Vinteren 1907-08 gjekk Olav Nygard på Møre Folkehøgskule i Ørsta saman med millom andre Synnøve Riste (18 år) frå Volda. Eit av siste åra Synnøve levde, synte ho meg ei minnebok frå denne tida. Eg forstod at ho sette serleg pris på nokre dikt Olav Nygard hadde skrive. Og det kunde ho vél - for dikta var perler. Dei fortalte so mykje sant og vakkert, både om Synnøve Riste og om forfattaren sjølv.

Synnøve lova då at eg skulde få denne minneboka når ho ein gong ikkje var meir. Og kanskje gjera dikta kjende ved eit lagleg høve.

Det er to dikt. På eit blad fremst i boka finn me dette:

*Syt ikkje Synnøve, soli er varm
og skin over engjer i ungdoms barm.*

*Dogg ligg i dalom der skuggen rår
men vårvinden svalar og himlen er klår.*

*Takk for denne tidi! Ho vil verta eit solblik.
- Ei saknadskir solkjensle vil ho kviskra
oss inn i komande kveldar.*

12.4.1908. Olav Nygard.

Lenger bak i boka finn me dette:

Frå s. 10

Moe yverlesser ikkje bilæti, han strevar etter jamvekt millom det forteljande innhaldet og det frie armslaget som tanken treng når han skal leike seg i bilætrommet. Innhaldet i teikningane er framleis friskt, at ein liten apegut brukar tavle og svamp og griffel på skulen i staden for datamaskin, har ikkje noko å segja for samanhengen. Men kva heng det saman med at boki ikkje har sidetal?

Meld deg inn i

Ivar Aasen-sambandet

Ivar Aasen-sambandet er ein landssamskipnad som hev til fyremål å berga og dyrka det norske målet på heimleg norsk og norrøn grunn i samhøve med verket åt Ivar Aasen, varna det mot uppblanding, uppløsing og avgloyming, og trottugt arbeida for at det til kvar tid og på alle umkverve kann vera ein fullgod ordleidings-reidskap for nordmenn.

Sambandet er ope for lag og einmenne.

Lagsfolk kann gjerne vera med i andre mållag.

Årspengar for einskildlemer kr. 50,-.

Postgiro 0814 20 27 209

Innmelding til kassastyraren:

**Ivar Aasen-sambandet
v/Torolv Hustad
Elvenesvegen 10 C
5050 Nesttun**

*Synnøve, Synnøve englesjel,
tirøygde vårblom, far evigt vel!
Skirare himmel enn tankane dine
hyser 'kje verdi i kringane sine.
Sol i sumardags brage ofte eg såg,
men aldri slik paradishage for
syni mi låg.*

*Alt godt stydje deg!
9.4.1908. Olav Nygard.*

Synnøve Riste var yngste dotter til mi farsyster, Synnøve Aarflot Riste. Ho vart seinare lektor på Volda Gymnas, der broren Olav Riste var rektor. Eldre folk i Volda minnest denne hjartevarme kvinnen med takk og vyrdnad.

På Møre Folkehøgskule vart Olav Nygard kjend og trulova med ørstajenta Petra Velle. Men Petra vart sjuk og døydde denne vinteren. Olav Nygard tok dette sers tungt, som rimeleg kan vera. Det kom til å setja djupe merke på heile livet og diktinga hans. I «Olav Nygard. Dikt i samling» (Noregs Boklag, 1973), skriv Åse-Marie Nesse at det var tuberkulose Petra Velle døydde av, og mange vil ha det til at det var her Olav Nygard fekk den smittsame sjukdomen som han døydde ung av i 1924. Sanninga er at det ikkje var tuberkulose Petra Velle døydde av, og at det var lenge seinare Nygard fekk denne sjukdomen som dei då visste so lite råd med.

Nygards diktsamling ruvar ikkje i bokhyllene. Berre fire små diktsamlingar

kom medan han levde: *Flodmål* (1913), *Runemål* (1914), *Kvæde* (1915), *Ved vebande* (1923). Nokre etterleivde dikt kom i 1934, saman med eit utval av dei andre.

Dess meir ruvar denne diktinga i innhald og form. I innleidinga til ei utgåve som kom i 1958 skriv Claes Gill om Olav Nygard: « - om han hadde skrevet på et verdenssprog - ville han hatt rang som en av verdenslitteraturens store lyrikere. Det er store ord! Og her jeg sitter føler jeg ingen trang til å gjøre dem mindre.» Og i brev 24.12.1923 skriv Arne Garborg til Nygard: «Stor takk for diktsamlingi som eg nettupp hev lese. Det er eit herlegt lite arbeid - . Høyrer til det beste, og er, trur eg, det finaste me hev av lyrikk på norsk. Sjølv målet er so rikt og fint, at det i beste meinung når høgdi. - «Ved vebande» er eit meiserverk, som vil gjera saknaden etter Dykk tung, - um det skal gå som De tenker».

Dei som vil ha ei kort og god innføring i Nygards liv og dikting - med eit utval av dei mest kjende dikta - bør få tak i eit lite kunstverk som Norrønalaget Bragr har sendt ut. Boka er berre på vel 100 sider, i format 9x14 cm - men du store tid alt som er samla av biletet og dikt millom desse gulltrykte permane! Conrad Clausen gjorde utvalet, og Ingjald Bolstad har skrive ein utførlig biografi om Olav Nygard.

Massekulturen på godt og vondt

Av Lars Bjarne Marøy

Det hev vore hevd at den internasjonale massekulturen øydelagde og øydelegg for norskmaalsframgang. Det er serleg samnorsktilhengjarar eller smånorskfolk som meinat det. Sjølve det å definera umgrepet massekultur er ikkje so beinkløyvt. Sume tider kann det verka som um alt som kann segjast å motverka målsaki er massekultur, medan alt som arbeidar *for* ikkje er det. Massekultur kann verta framstelt som det som er einfaldigt og trivielt eller det som er stort av marknadskreftene.

Sigmund Skard freistar i Målstrid og massekultur (sida 25 og ut kapittelet) å ettervisa at massekulturen bryt ned folkelege målemne. Han viser til at reklame-folk, revyteater, bokforlag og avisor driv klappjakt på samnorske/nynorske ord og former. Dei driv også med å håna nynorsken og målsaki. Massekulturen fører soleis til at mange får eit passivt og likesælt tilhøve til nynorsken og språklege tilhøve i det heila.

Skard tek det nær sagt som ei sjølvfylgja at folk flest skulde stydja samnorskpolitikken. Alt som gjeng imot nynorsken og samnorskpolitikken er styrt av massekulturen som er det fremste våpenet for det norske målhope-havet. At måldaningsidealet kann spogla av målestetiske verdiar, lét det til at Skard ikkje

vil medgjeva.

Skard og hans meiningsfrendar såg seg kalla til å laga seg si eigi nynorske måldaning som vart nytt i ei rad offisielle samanhengar. Ei folkemålsfjern og oppkonstruera måldaning som skulle minna um sume dialektar. Den måldaningi kunde ikkje tena til brukande modell for folk flest. Det vart eit måldaningstomrom på målsida, og motstandarane kunde lyfta fram den norske måldaningi med større autoritet enn det hadde vore grunnlag for fyre krigen.

Sosiale umskifte

Samnorskagitasjonen som fekk gjenom-slag for fyrste gong i 1917, hadde hindra at mange dialektumråde valde nynorsk. Dei folkelege målemni hadde yver lengre tid vorte hevja fram i samband med samnorskagitasjonen, men dei hadde berre i liten mun vorte sett inn i ei større råma. Difor vart det ei *åndenaud* for sam-norskpolitikken når bylagi tok til for fullt. Dialekturdyking slik ho tedde seg både fyre og etter krigen, kunde ikkje stå fram med eit upphøgt talemål som kunde styrkast og konserverast gjennom litteraturen. Serleg vart dette ei veila for målstriden på Austlandet. Ein trudde at det fanst eit sermål for denne landsluten, eit talemål som kunde taka yver for det norske måldaningsidealet. I dag veit

me at dialektksilnadene på Austlandet er minst like store som elles i landet.

I Noreg på 50-talet var det førande krefter som vilde jamna ut sosiale mot-setnader. Den sosialdemokratiske vel-ferdspolitikken skulle skapa tryggleik og likskap. Folk hadde etter kvart vorte vande til å bruka dialekt, men det norske daningsidealet var framleis ein modell for kommunikasjon i storsamfundet.

Når folk tok til å flytta ut frå landsbygdi, var det storsamfundet som yvertok for det tette sosiale nettverket i heimbygdi. Kontaktar vart knytta på tvert av uppvekststaden. Landslutene kom i vidare hopehav med kvarandre. No vart det meir og meir profesjonar og sam-skipnader heller enn bustad- og heimstad-tilhøyrsla som styrde vanlege folks liv. Dei nye kontaktformene braut ned vilkåri for stadbundi dialekturdyking. Den stadeigne heimekulturen vart gamaldags.

Samnorsk målideal uhøveleg

Store grupper av folket sökte etter nye og moderne kulturskapande element. Dei vende seg utetter til andre gjennom ålmenne talerør. I den samanhengen vart det samnorske målidealet uhøvelegt. Folk trong noko yverordna. Folk trong til å få samla lokale serdrag under ei nasjonal råma. Samnorskpolitikken var spekulativ. Han studde seg på målrørsla og vilde skubba seg fram på kostnad av det norske måldaningsidealet. Austland-ingane vart smeikte yver at det var deira målføre som etter segjande skulde tevla ut det norske måldaningsidealet, men *dei*, til liks med folk elles i landet, såg nok på det norske høgprestisjemalet som det leidande. Det var ikkje nokon grunn til å brigda det upphøgte talemålet. Folkemålet, det breide bymålet, høyrd liksom til i ei anna rømd.

Samnorskagitasjonen og den sjølvlagda smånorske måldaningi førde til at grunnlaget for eit sernorsk talemålsideal kvarv. Det vart etter kvart slege fast at alt som høyrd til i dei dialektumrådi som hadde skriftypiske former eller som høyrd til i a-målsstroki, var folkemål. Medan det som høyrd til på Vestlandet var gamaldags og avleggs. Det var på Vestlandet at den sernorske måldaningi hadde sett sterke fari etter seg. Når dei reiv ned mykje av det måldaningsidealet som hadde fenge ovra seg her, øydelagde dei grunnlaget for ei naturleg nynorsk måldaning.

Det som i røyndi vart målbore gjenom

mål og makt

- * Mål og Makt er tidsskriftet til Studentmållaget i Oslo
- * Mål og Makt er det leilande målteoretiske tidsskriftet i målrørsla
- * Mål og Makt kjem med 4 nummer i året og kostar 90,- kr i 1994
- * Mål og Makt nr. 3/1993 har kome. Der finn du:

Nynorsken og Reform 94 av Roger Lockertsen
Ivar Aasen om norsk i høve til dei andre nordiske språka
 av Kjell Venås
"Norsk" og "Islandsk" enda ein gong av Lars S. Vikør
Heldrun 28. november 1900
Heldrun 31. januar 1901

-
- Send meg M&M nr. 1/92 **Bymål. Norsk kulturpolitikk**, 25,-
  - Send meg M&M nr. 2/92 **Talemål**, 25,-
  - Send meg M&M nr. 3/92 **Språk på Nordkalotten**, 25,- kr
  - Send meg M&M nr. 4/92 **Nynorsk vøling eller nynorsk bøling?**, 25,- kr
  - Send meg M&M nr. 1-2/93 **Ei nynorsk framtid for Europa?**, 40,- kroner
  - Send meg M&M nr. 3/93 **Reform 94, Aasen om nordisk**, 25,- kr
  - Eg tingar M&M i 1994 for 90,- kr, og får nr. 4/93 gratis.

NAMN: _____

ADRESSE: _____

POSTNR: _____ STAD: _____

Frå s. 12

sammorskpolitikken, var at dialektane var betre norsk enn det norske måldaningsidelet. Det norske måldaningsidelet skulde like fullt vera det førande, for det høyrd storsamfundet til.

Tvangsuppnorskning skadde målreisingi

Den klappjakt på sammorsk ord og former som Sigmund Skard viser til, kom seg vel millom anna av at sammorsk ord og former vart innfiltrat i det norske måldaningsidelet utan at folket hadde arbeidd deim fram til full rang og rett. Utvallet av tvangsuppnorskningi av det norske måldaningsidelet, var at dei nynorske ordi og formene fekk lågare prestisje. Dialekt- og nynorskbrukarane kom tapande ut. Målrørsla veikte sin eigen autoritet og kunde mobbast og hånast.

Sammorskpolitikken veikte ned den vidare samanhengen i målreisingarbeidet. I ei tid då det samlande nasjonale felleskapet, det nasjonale samværet og ein gryande internasjonalisme gjorde seg gjeldande, vart det stelt spørsmål ved den lokale stadsidentiteten. Det bata ikkje målsaki.

Sammorskstrevet tynte

målreisingviljen

Det vart lett å stempla nynorsken som heimstadkultur. Mange riksmålsfolk kunde hevda at målsaki var gamaldags og utan evna til å samla landet attum seg. Folk kjende seg knytte til eit yverordna fellesskap i 50- og 60-åri. Arbeidssamskipnader, bransjesamanslutningar og nye lover og fyrseigner batt folk saman. Det som vart sagt og gjennomført frå leidande medlemer av privat samanskipningar og offentlege råd og utval, hadde eit vidt nedslagsfelt ute i folket.

Dei som vilde tona fram lokale verdiar som var knytte til by- eller bygdekultur, nådde ikkje fram. Det var tvillaust viktige sosiale og kulturelle brytingar millom ulike sosiale grupper og millom by og land. Store menneskegrupper var på flyttefot og stod i sosiale og kulturelle rollekonfliktar. Dei var uvisse på korleis dei skulde te seg i målbruksamanheng.

Smånskrørsla hadde ikkje noko svar. Halvdan Kohts klasseteori stod avflekt i fortidi. Draumen om det sosialistiske samfundet vart moderera då den kalde krigen tok til. Den gryande internasjonaliseringi tok dessutan knekken på lettverne tankebygnader. Sume hevda at ideologiane var avlidne.

Den passiviteten og likesæla som Skard skildrar og som han freistar å tona noko ned (sjå sida 27), kann koma seg av at det vart trått å samla brennhug bak målarbeidet. Skard og frendane hans vilde at studentar og einskildmenn skulde samla seg um sammorsk, men det stridde imot dei fleste målfolks verdiuppfatning. Difor gjekk det

lang tid fyrr Skard vann ein slags aksept for sammorsk i mållaget. Når Skard endeleg hadde vunne fram, gjekk det ikkje lang tid fyrr sume målfolk forma ut den sokalla tvospråkslinja (les reservatlinja).

Mange som hører til målrørsla, hev fenge og får presentera uferdige og usamanhangande opplysningar um det som hende i 50- og 60-åri. Det er høgnorsk-vengen eller massekulturen som øydelagde for målsaki, vil det heita seg.

Massekulturen ikkje berre negativ

Når me kjem til 70-åri, kan me høgnorskfolk med full rett segja at i fleire tilfelle spelar høgnorsktradisjonen og massekulturen saman med målrørsla. Utan høgnorsktradisjonen og massekulturen vilde målrørsla truleg ha vore mykje veikare. Kulturstasjonar som kringkastingi, dei nynorske forlagi, nynorskteateret i Oslo og den lokale nynorskpressa, stend alle for massekulturell differensiering som glid inn i storsamfundet. Den dialektvernande tradisjonen som høgnorskkrørsla stod for og vidareførde i 50- og 60-åri hev bore frukter. Det kunstige bokspråket som vart innført i 1959 hev møtt motstand. Motstanden hev rett nok ikkje vorte kanalisera beinveges mot den offisielle måltyngingi, men like fullt hev han vore merkande. Styremakten, den norske skulen og sammorskfolket hev vorte uvisse. Dei målpolitiske analysane som dei kjem med, er ikkje lenger eintydelege.

Den pasiviteten og likesæla som kann knytast til at massekulturen veks fram, kann vera etterviseleg nok, men me kann ikkje berre sjå negativt på massekulturen. Målarbeidet i Vestmannalaget skulde prova at målsaki kann stå seg mot massekultur. Mållaget, Vestmannalaget og massekulturen spelar på same lag, Det er på tide at fleire lærer å sanna nett det.

Nytt um namn

«Nytt om namn» heiter meldingsbladet til Norsk namnelag, og det kom eit nytt nummer no i november/desember. Som vanleg er innhaldet mangsideleg, og ein viss plass tek «Forskriftene om skrivemåte m.m. av stadnamn» - forskriftene hev elles tidlegare heitt føresegn/fyrsegne som visst hev vorte for norsk for dei noverande statsmakten. Grunn til å merka seg er at sterke hokynsord i hovudregelen skal ha ending -a, men likevel -i der målføret hev ending -i eller -ei. Når serlege grunnar talar for det, kan -na eller -ni nyttast. Bergensk fær -en. Ending -a eller -i skal òg nyttast for bundi fleirtalsform av inkjekynsord. Målførreformer med nært hopeheng til gammelnorsk kann skrivast lid (elles li). I spørsmål um bundi eller ubundi form skal stadnamn skrivast etter målføret.

Frå Stortinget

Atle Faye i NM fortel at talet på stortingsmenn som vil attgjevest på nynorsk hev stige, fyrebels til 32. Men ikkje alle hev sagt frå um målform enno. På tinget er det two nynorskbrukarar frå Oslo, kanskje for første gong, Arne Haukvik (SP) og Erling Folkvord (RV).

Løyvingi til nynorske lærebøker er påplussa i Tinget, frå 13,8 mill. til heile 23,8 mill. Tilskotet til NM auka frå 500 000 til 700 000. Nynorskheradi får 100 000 og Festspeli 200 000. Frp hev vore imot løyvingar til bate for nynorsk, delvis studie av H.

Kyrkjemålssiger i Bjelland

Sundag 24. oktober 1993 var det målrøysting um liturgien i Bjelland kyrkja i Marnardal i Vest-Agder. Kyrkja hev tidlegare nynorsk. For 7 år sidan var skulemålsrøysting i krinsen, og då tapte målfolket. I kyrkja gjekk det betre. 26 røysta for nynorsk, 19 for bokmål.

DAG OG TID

Grundige og viktige artiklar -
slik dei står skrevne
i Dag og Tid -
vert lesne og verdsette.
Folk skumles ikkje
Dag og Tid.
Dei les henne.
Dei har tillit
til henne.
Dei handlar.
Er det ikkje ei slik
avis du òg vil lesa?

DAG OG TID A.S.

Karl Johansgt. 13
0154 Oslo
Tlf. 22 11 14 55
Faks: 22 41 42 10

JA, eg ynskjer å tinga Dag og Tid:

- 1/1 årstinging kr. 420,-
 1/2 årstinging kr. 225,-

Namn: _____

Adr.: _____

Postnr.: _____ Posstad: _____

Telefon: _____

Ubunden vekeavis

I pakt med gamal islandsk sed - - -

Islands minister i Noreg hylla Noregs konung

Frå Ludvig Jerdal i Bergen fekk Vestmannen dette kvædet som han hev teke vare på sidan 1952. Då hylla Islands Minister i Noreg, Bjarni Asgeirsson, kong Haakon på 80-årsdagen hans. Kvædet vart lese av ministeren i Aktuelt i Kringkastingi, fylgd av ei umsetjing til norsk av lektoren og skalden Ivar Orgland. Kvædet er so fullkome at det toler å takast fram att - so lenge etterpå. Her kjem det:

Helsing til Kong Haakon av Noreg og det norske folket

Frå Bjarni Asgeirsson, Islands Minister i Noreg

I pakt med gamal islandsk sed
å Noregs drott i dag eg kved.
Eg hyller folkekongen, - han
som kom og såg og riket vann.

Han trøng kje nytta sverd og spjut.
For folk og land bar Kongen sut.
Og kvar manns hender batt ein krans
om frie kongedommen hans.

Han ville fridom og forlik.
Han var ein hovding utan svik.
Og meir enn nokon Noregs-drott
har han i kvart eit *hjarta* rådt.

I farens stund stod fast hans mod.
Forfylgd - og endå fylt av ro
om Noregs flagg han fylkte deim
som heimanfrå vann att sin heim.

Og så han etter krigens natt
med sigerfana sjølv kom att,
då stod hans namn i alle sinn
blant heltekongar rita inn.

***

Eg kjem frå Ishavs kalde strand,
men med så varm ei broderhand
frå dei som forдум heiman kvarv
til han, som tok sitt land i arv.

For endå havet skil oss nó,
så bind oss saman ætteblod.
Vår gamle soge Noregs er.
Dei same minneband me ber.

Vi skjønar enno Svolder-sorg
og Egils sonetap på Borg.
Det strålar enn om Halvdans haug.
Vår hug vert varm ved Snorre-laug.

Og rådde vett'ren frå sin stol,
så voni trådde vår og sol,
så har vi ljós i mørkret hatt:
vår stjerneklåre sogenatt.

Han styrkte band som enno held,
når morgen gryr, når skymrar
kveld.
No heiser menn av norrøn ætt
to frie flagg - for fred og rett.

Eg hyller Noregs drott i dag.
Eg hyller norrønt brødrelag.
Eg hyller som mitt heimlands tolk
vårt frie, norske frendefolk.

HIV UT BOKMÅLET!

Det er kva Norsk Målungsdom (NMU) meiner me skal gjera i dette landet.

Korleis me skal gjera dette kan **DU** lesa om i meldingsbladet åt NMU - EG.

EG kjem ut med seks nummer i året, og det kostar berre 120 kroner for ei årstinging. (*Medlemer i NMU får bladet gratis*)

TING EG OG LES UM: grunnlaget for målreisingi, organisasjonsstoff, nasjonale spørsmål i andre land, målbruk og normaltalemål, friske ordskifte, og mykje meir for målinteresserte!

JA, eg vil tinga EG

Namn:

Adresse:

Poststad:

Send åt: Norsk Målungsdom, Nordahl Bruns gate 22, 0165 Oslo, tlf: 22 36 40 43, Faks: 22 36 40 68

Lehmans dikt snart utselde

Jon Askeland i Norsk Bokredingslag fortel at det minkar sterkt på forlags-lageret av diktsamlingane til Egil Lehmann. Berre nokre fåe bøker er att. Det er mykje sermerkte dikt, ikkje minst språkleg; dei fleste dikt i hev norrønfarga målform. Lehmann gav ut samlingi *Lilja i dal* i 1981, *Atturljom* i 1983, *Ettrirakstur* i 1990.

Garm d.y.:

Å mala og mala

Flestalle hev vel hørt eventyret um kverni på havsens botn som mol og mol. Slikter det lett å koma i hug når Finn-Erik Vinje for n-te gong er ute og messar bodskapen sin um at skriftleg upplæring i sidemål, les nynorsk, er skadeleg for den norske ungdomen. Upplæring i danskætta bokmål skulde etter tankegangen vera helsesamt for den same norske ungdomen, må me tru.

Sist me såg noko frå Vinje - som ikkje må blandast i hop med den meir kjende Vinje, han Aasmund Olavsson - sist me råka på noko frå han, var det i Oslo-bladet Nationen. Han tykkjест vera ein av guruane i dette bladet som i høvelege stunder kallar seg distriktsavis, ei grov mistyding, spør du oss. Bodskapen var den velkjende, usakleg og lettbeint som vanleg, og han kjem nok att på ny, etter og etter. Berre vent. Denne gongen var det ikkje berre målfolk som var einsynte og vitlause, han tala attpå til um det *nynorskdominerte* styret i Norsk språkråd. Det var stride ord som ikkje samsvarar med røynslone til målfolk; i alle høve ikkje med røynslone til målfolk som tek norsk mål og målreising på ålvor, og som vil reisa eit retteleg norskrøtt mål.

Men denne gongen hev Vinje eit poeng, rett nok godt gjøymt i jeremiadane. Han hev oppdaga at norske elevar som skal læra two skriftmålsvariantar - me vil segja two *skriftmål*, eit norskrøtt og eit danskrøtt - at desse elevane hev færre timar i two morsmål enn danskar, svenskar og islandingar hev i eitt!

På nett dette punktet var det rimeleg grunn til å venta at Finn-Erik Vinje og andre nordisk-professorar sette kreftene inn. For jamvel blinde må sjå at stoda skulde og burde vera motsett. Norske elevane som skulde ha størst timetal!

Dette kunde vera noko å mala og mala um til politikarane hørde det gjennom alt ståket um frie marknadskrefter. Skap kjøt, men ven, med fleska hand, sa den andre Vinje, han med Dølen.

Sidemålsupplæringi krev so mykje kostesam tid, mel Vinje, han Finn-Erik denne gongen. Korleis kan nokon segja slikt, som nett upplyser at den kostesame tidi er mindre for norske elevar enn svenskane og danskane og islandingane brukar på sitt eine mål? Fals slår sin eigen herre på hals, heiter det i eit eit gamalt ord. Eller er det noko i vegen med den professorale logikken?

Sidemålsupplæringstidi er for stutt. Eller sagt ende ut, nynorskupplæringstidi for bokmålselevar er for stutt. Det er lett å finna døme som stadfester dét, jamvel i departementsbrev. For alle er vel i prinsippet samde um at folk i offentleg teneste skal meistra både skriftmåli. So nokolunde. Det er eit minstekrav til byråkratar og byråkratspiror.

Nye bøker hausten 1993

Bodil Cappelen / Alexander Seippel:

Bilete og tekstar frå Det gamle Testamentet

Fargesterke illustrasjoner av dramatiske episodar frå Det gamle testamentet. Tekstane er frå den fyreste norske bibelumsetjingi som Bibelnemndi åt Studentmållaget i Oslo gav ut i 1921. Fyreord av Olav H. Hauge. Fin gávebok.

I band kr. 195,-.

Jostein Krokvik:

Ny Hungrvekja og Jan Prahl

Spanande utgreiding um ein sermerkt Bergens-aristokrat, eit originalt innkast i vår tidlege målstrid og ein heller ukjend bok i lokal og nasjonal kultursoga. Ei samling sersynte Bergens-foto ved Jo Gjerstad. Hefta kr. 160,-.

Inger Indrebø Eidissen:

Gustav Indrebø - ei livsskildring

Biografi skiven av dotter til Gustav Indrebø, som bygger på eigne minne og dertil hev havt til rådvelde ei mengd private dokument. Skildringi gjev eit nært og varmt portrett av Indrebø og kastar nytt ljos over Gustav Indrebø og samtidni hans.

I band kr. 230,-.

Sigrid Omland Hansteen:

Idyllar i ei ulvetid

Diktsamling som med utgangspunkt Telemark gjev seg i kast med med dei store og ålmenne spørsmål i tilværet. «Sikkert er det at hennes bok slår på strenger i ens indre. Det gjør alltid god lyrikk». Kaare Horgar i Haugesunds Avis. «- ei diktbok som eg hadde glede av». Jostein Krokvik i Vestmannen. Hefta kr. 130,-.

Sigurd Sandvik:

Litl-Ola

Barnebok um liv og uppvekstvilkår på ein fjellgard i Suldal for 70 år sidan. Ei uvanleg bok, fortalt med innleving, av Sigurd Sandvik som lenge var styrar på Sunnhordland Folkehøgskule. Rikt illustrert av Astrid Haugland. «Eit gledeleg møte med ei fin bok». Jostein Krokvik i Vestmannen. Hefta kr. 145,-.

Ivar Aasen:

Målsamlingar frå Sunnmøre, Fjordane og Ytre Sogn før 1848

Skrift frå Aasen-selskapet, redigert av Jarle Bondevik, Oddvar Nes, og Terje Aarset.

Einståande tilfang frå samlarferdene til Aasen, med ordsamlingar og grammatiske utgreidingar. Prenta for fyrste gong. Kring 300 sidor. Hefta kr. 180,-.

Norsk Bokreidingslag Postboks

2672 - 5026 Bergen-Møhlenpris

Postgiro 0809 3918844

MARØY LARS BJARNE
ELISMARKEN 14
5034 Y LAKSEVÅG
ANTALL EKS 1

ISSN 0800-8647

Mål og Makt nr. 3

Tridje nummeret av «Mål og Makt» for 1993 kom i november. Studentmållaget i Oslo gjev ut dette tidsskriftet, og Oddmund Hoel er vedvarande andsvarleg skriftstyrar.

Her er attgjeve den utgreidindi um «Nynorsken og Reform 94» som Roger Lockertsen heldt på årsmøtet i Noregs Mållag, ei kritisk utgreidning, serleg med tanke på fylgjor for norskfaget. Aasen-samskipnadene kom òg med kritiske utsegner um denne reformi, der dei verste påfunni no synest vera avbægte.

Kjell Venås skriv um «Aasen om norsk i høve til dei andre nordiske språka», og Lars S. Vikør kjem med eit nytt innlegg i ordskiftet med Stefán Snœvarr um «norsk» og «islandsk».

Nytt i dette nummeret er utdrag frå det handskrivne bladet *Heidrun* som Studentmållaget tok til med hausten 1900, straks laget var skipa. Dette er eit godt innslag, og det skal verta fast. Mangt forvitneleg skrev dei i fyrste utgåvone av *Heidrun*, medrekna eit kvæde som er kalla *Heidrunarkvida*. Me tek

Norsk Måldyrkingslag heidrar Olav H.Hauge

Ei melding frå Norsk Måldyrkingslag (Akademi for det Norske Målet) fortel tett at på årsmøtet den 20. november vart diktaren Olav H. Hauge utnemnd til heiderslagsmann i laget etter framlegg frå styret. Olav H. Hauge hev vore med i Norsk Måldyrkingslag sidan 1967, og han er einaste heiderslagsmannen i Måldyrkingslaget.

Heidersgåva av Gjelsvikfondet vart òg gjevi til Olav H. Hauge. Denne gåva vert etla ut for «beste nynorske bokverket når det gjeld innhald, stil og reint norsk mål». Olav H. Hauge hev lenge vore rekna for den fremste og mest sermerkte norske lyrikaren.

Me kjem med heile meldingi frå årsmøtet i Norsk Måldyrkingslag etter årsskiftet.

God og rimeleg mat
får du på

Kaffistova til Ervingen

Torggarden, Strandkaien 2
5000 Bergen

med dette hjartesukket frå skriftstyraren:
*Bøygd sat bladstyre,
brumma og banna,
lika paa denne
leiken so ille.
Inkje var innsendt,
alt aaleine
skulde den stakars
styraren skriva.*

J.Kr.

RETURTILSKRIFT:
Vestmannen
6143 Fiskåbygd

Lån og innskot?

SPØR OSS!

Kreditkassen gir deg ein total gjennomgang av din økonomi. Lån og innskot er viktige delar av familieøkonomien.

Våre løysingar er tilpassa din familiesituasjon.

KREDITKASSEN
Distriktsbank Hordaland
Allehelgens gt. 2, 5016 Bergen - Telefon 55 21 86 00